

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter

Jahr: 1750

Kollektion: Zoologica

Digitalisiert: Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen

Werk Id: PPN369547365

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369547365>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369547365>

LOG Id: LOG_0053

LOG Titel: Caput Trigesimum Primum. Ecliptica. Daun sipat. - Een en Dertigste Hoofdstuk. De Eclipsis-plant

LOG Typ: chapter

Übergeordnetes Werk

Werk Id: PPN369544501

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369544501>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369544501>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

Radix cum Pinanga masticata Odontalgiam curat. Tota herba cum Pancaga cocta & propinata, Colicam & Nephritidem curat. In Banda exhibita quoque fuit senibus convulsioni obnoxii, tam sola cum Pinanga masticata, quam cum priore mixta & propinata.

Javæ vocatur *Pulang kean*, ac dividitur in albam seu feminam, & rubram seu marem, ibique in usu Medico etiam est, tota enim planta cum radice extirpata & contrita cum *Oryza ruffa*, addito pauxillo *Anisi*, *Deryngo* & *Bangle*, propinatur & abdomini inlinitur contra pessimam *Dysenteria* speciem, quam curat, licet totæ sanguinis glebæ deiciantur. Sic illi hanc quoque exhibent contra spasmodum & convulsiones tam seniorum quam juniorum, item contra *Nephritidem*. Dicitur, hanc herbam ore masticatam efficere, ut ex oculis decidant quivis pulvisculi vel arenulæ per ventum vel infortunium admixtæ.

In *Hort. Malab. part. 10. fig. 15 & 16.* *Kirganeli* & *Tsjeru kirganeli* cum hac herba mæroris conveniunt, prima nempe cum alba, & altera cum rubra, ipsique ibi subsequentes tribuuntur virtutes. Folia simul cum radicibus contrita *Aposthemata* curant, folia contrita & inposita, ulcera depurant. Radices cum quibusdam aliis rebus ejusdem virtutis contritæ in pulverem, & adsumptæ profunt iis, qui tussi & fluxu catharrali laborant; eadem cum *Allio* contritæ & scroto inlinitæ ejus ulcerationes curant & exsiccant. Tota herba summum est remedium contra *Dysenteriam*, uti a Javanis etiam contra hanc adhibetur, sicuti supra dictum fuit.

Tabula Decima Septima

Ad Figuram primam *Herbam mæroris* exhibet albam.
Figura secunda *Herbam mæroris* exhibet rubram.

OBSERVATIO.

Prima alba harum plantarum species est *Urinaria Indica*, erecta, vulgaris; *Tbes. Zeyl. pag. 230. Tab. 93. fig. 2.* & *Urinaria Zeylanica* erecta *Herm. Par. Bat. pr. pag. 385.* & *Tithymalus* non lactescens *Mus. Zeyl. pag. 11.* & *Phyllanthus* foliis alternis, alternatim pinnatis, floribus dependentibus ex alis foliorum *H. Cliff. pag. 440.* ubi vide reliqua.

Alter rubra species est *Urinaria Indica*, supina cauliculis rubentibus. *Mus. Zeyl. pag. 4 & 16. Tbes. Zeyl. pag. 231.* & *Fruticulus* capularis hexapetalus, brevioribus foliis & angustis *Plukn. Pbyt. Tab. 183. fig. 6.*

CAPUT TRIGESIMUM PRIMUM.

Ecliptica. Daun sipat.

Ecliptica videtur esse adfinis *Parietaria* per rugosa sua folia. Pedis vel ulnæ altitudinem attingit, caulibus adfurgens rotundis, succosis, & ad tactum rugosis, qui inferius distinguuntur in paucos rectosque laterales ramos. Folia ejus oblonga sunt, tres pollices longa, digitum lata, ab utraque acuminata parte, ad oras paucis vagis & brevibus denticulis notata, fere sessilia in caulibus, obscure virentia, superne rugosa, ex quavis ipforum ala lateralis excrescit ramus.

In summo flores producit illis silvestris seu *Bellidis* minoris similes, sed in centro petalis seu discoideis destituuntur, ac planitiem formant cum elevato cacumine, ex densis & angulosis seminibus constantem, ita ut unum corpus videantur constituisse, quod cingitur multis brevibus & albis petalis, instar *Bellidis* dicti, quivis flos stellato insidet calici, cujus radii ultra floris orbem eminent, atque hic caliculus longiori inponitur petiolo respectu folii, ac solitarius tantum excrescit tam ex alis superiorum foliolorum, quam in vertice. Hic flos virens viridi planoque collo elevatus, cinctusque albis petalis naturaliter repræsentat solem *Eclipsin* patientem, qualis in calenda-

De wortel met *Pinang* gekaauwt geneest de *tanpyn*. Het gebele kruid met *Pancaga* gekookt en gedronken, geneest kolyk en graveel. In Banda is het ook geprobeert aan oude lieden, die de klem krygen, zoo alleen met *Pinang* gekaauwt, als met het voorgaande gemengt gedronken.

Op Java beet het *Pulang kean*, verdeelt in witte of wyfken, en 't roode of manneken, aldaar heeft het ook in de *Medicynen* zyn gebruik, want het gebele kruid met wortel en al uitgetrokken, met roffe ryst gewreeven, daar by doende een weinig *Anys*, *Deryngo*, en *Bangle*, gedronken, en op den buik gesmeerd, geneest de quaatste zoorte van bloedloop, wanneer 'er klonteren van bloed afaan, zoo wert het by hunlieden mede gebruikt tegens de klem, zoo aan oude als jonge, als mede in 't graveel. Men zegt, dat dit 't kruid zy, 't welk in de mond gekaauwt, uit de oogen doet vallen alderhande stof en zant, dat daar in gekomen is.

In *Hort. Malab. part. 10. fig. 15 & 16.* *Kirganeli* en *Tsjeru kirganeli* komen overeen met ons *Herba mæroris*, te weten de eerstgenoemde met de witte, en de tweede met de roode zoorte. Aldaar werden hen de volgende kragten toegeschreeven. De bladeren tezamen met de wortelen gewreeven geneezen de apostemen. De bladeren gewreeven en overgeleid zuiveren de ulcerationen. De wortelen met nog eenige andere dingen van dezelfde kragt, gewreeven tot poejer, en ingenomen, helpen die geenen, die met de hoesten en zinkens op de borst beladen zyn. Dezelfde met look gewreeven, en op den klotzak gesmeerd, geneest deszelfs exulcerationen en droogt. Het gebele kruid is het opperste remedium tegens den bloedloop, waar toe het by de Javanen ook gebruikt wert, als gezegt is.

De Seventiende Plaat

Vertoont in de eerste Figuur het witte droevig kruid.

De tweede Figuur wyft aan de roode zoort van het droevig kruid.

AANMERKING.

De eerste witte zoort van deze planten is de Indische, opstaande, gemeene *Urinaria* van het *Tbes. Zeyl. pag. 230. Tab. 93. fig. 2.* en de opstaande Ceylonische *Urinaria* van *Herm. Par. Bat. pr. pag. 385.* en de *Tithymalus*, zonder melk *Mus. Zeyl. pag. 11.* en de *Phyllanthus* met verwisselde bladeren, dragende steeltjes met bloemen, hangende uit de hoeken der bladeren, van de *Hort. Cliff. p. 440.* alwaar het overige ziet.

De tweede roode zoort is de Indische *Urinaria*, leggende met roode steeltjes, van het *Mus. Zeyl. pag. 4 en 16* en de *Tbes. Zeyl. pag. 231.* en het struikje met ses bladige bloemen, en de vrugt in een huisje, met korter en naauwe bladeren, van *Plukn. Pbyt. Tab. 183. fig. 6.*

EEN EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

De Eclipsis-plant.

Ecliptica schynt van de maagschap van *Parietaria* te zyn, met zyn ruige bladeren. Het schiet een voet of een elle hoog op, met rechte steelen, rond, sappig, en ruig in 't aantasten, beneden in weinige rechte zydetakken verdeelt. De bladeren zyn langwerpig, drie duimen lang, een vinger breed, agteren en vooren toegespitst, aan de kanten met weinige ydele en korte tantjes, schier zonder voetjes tegens bare steelen aanzittende, zwart-groen, aan de bovenzyde ruig. Ieder uit zyn schoot een zydetak uitgevende.

Op zyn top draagt het bloempjes, die van de wilde *Maagdelieven* gelyk, dog in de midden heeft ze geen blaadjes, maar een plat en groen beuveltje, uit digt en boekige zaden gemaakt, zoo dat zy een ligbaam schynen, omgeven met veele korte en witte blaadjes, gelyk de voornoemde *Bellis*. Ieder bloem staat op een gesternt bordje, wiens stralen buiten den omring van de bloeme uitsteeken, en dit bordje op een langer steel, waar van maar een alleen staat, zoo wel uit den schoot der bovenste blaadjes als op den top. Deze bloeme in haar fleur staande met dat groene vlakke beuveltje, en de witte blaadjes rontom, vertoont zeer natuurlijk een *Eclipsierende Zon*, gelyk ze in de *Almanakken* geschildert wert, te weten als 'er een totale *Eclipsis*

lendaris depingitur, si nempe totalis sit Eclipsis, quum Sol in orbita obscurum Lunæ corpus comprehendit, ac splendentibus suis radiis paululum in ambitu eminet, quum jam alba ista petala in orbe decida sint, paululum elevatur viridis iste collis, nigrescit, seu obscure cinereus est, maturaque decidunt femina, quæ alias proferunt plantulas; alterque excrescit colliculus brevibus apicibus ornatus, qui erant pericarpia istorum feminum, hicque ultimus colliculus cinctus est octo vel novem viridibus petalis, quæ sub primo abscondebantur flore, ita ut alter denuo representetur flos.

Totius herbæ sapor fatuus est & ingratus, fere instar crudi Sajor Bajang. Contritorum foliorum succus niger est, qualia & sicca sunt folia. Radix brevis est, fibrillosa, & in multas ramificationes distincta, facillime eradicatu.

Nomen. Latine *Ecliptica*; Malaice *Daun sipat*, h. e. folium dimensionis, quidam hanc etiam vocant *Mackou*, juxta Portugallicum *Folbo maco*, sed inproprie, Ternaticæ *Wangi wangi maiho*, h. e. folis sterces, a Sole Eclipsin patiente ejesta; Bandice *Daun tinta*, h. e. atramenti herba a nigro ejus succo.

Locus. In hortis crescit ad oras arearum, & juxta fepes, ubi solum est nigrum & leve.

Ufus. Naturæ est refrigerantis & siccæ. Tota herba in aqua contrita, & per noctem rori exposita conducit altero die ad caput lavandum, addita Calappi medullæ rasura, hocque fieri oportet quam frigide æger ferre potest, hoc caput refrigerat, capillos excrescere facit, eosque nigro tingit colore, quæ arcana est ars vetularum, quæ mallent juniores videri, atque hinc cupiunt longos nigrosque capillos.

Idem hic succus inlinitur etiam capitibus infantum mox genitorum, ut capilli nigri cito excrescant. Quum jam mulieribus sit magno ornamento, longa, angusta, & nigra gerere cilia, hinc obliniunt hæc contrita hac herba, unde Malaïense obtinuit nomen, acsi nigrum hoc vellent denotare ciliorum orbem.

Quum pueri rubras contrahunt maculas per corpus, Ternaticæ *Safiri lacca* dictas, hoc obliniuntur succo. Idem quoque propinatur, & pectori inlinitur Asthmaticorum, qui morbus *Hoffa* incolis dicitur. Folia cum pauxillo Salis contrita, & fronti inlinita, Cephalalgiam curant. Baleyenses hac quoque utuntur herba aliis mixta ad olus.

Tabula Decima Octava

Ad Figuram primam *Eclipticam* exhibet.

Figura secunda *Silagurium* sinit *angustifolium*, seu secundam ejus speciem.

Ad *Alceas Eclipticam* pertinere puto, & est forte *Alcea Indica*, *Bellidis spinosæ folio*, flosculis parvis *Tbes. Zeyl.* pag. 10.

CAPUT TRIGESIMUM SECUNDUM.

Silagurium. Silaguri.

Multi nostrorum Europæorum hanc habent plantam pro *Anonide* seu *Resta bovis*, sed erroneum est, pertinet enim ad species *Malvæ* minoris, uti ejus sapor ac vires hoc satis declarant, licet modo crescendi & foliis satis conveniat cum *Anonide*, excepto quod spinis careat, tres ejus occurrunt species, primo rotunda, secundo oblonga, tertio alba.

Primo. *Silagurium rotundum*, seu *vulgare*, est fruticulus lentus & lignosus, multis sese extendens ramis, sed non ultra ulnam excrescit, inferior ejus stipes penitus lignosus est, ex cinereo viridi tectus cortice, qui in ramis fuscus ac glaber est, lentus & viscosus, uti in cunctis *Malvis*, foliosus admodum est, ac folia sine ordine in ramulis locantur, atque ad ortum bini excrescunt pili.

Folia articulum digiti longa sunt, superius lata & plerumque bifida, inferius angustata, ad oras dentata, superne intense viridia & glabra, inferne pallide viren-

vorvalt, daar de zonne binnen baren omkring, het donker lighaam van de maan bevat, en met bare heldere stralen even aan de kanten uitsteekt, als de witte blaadjes nu van den omring afgevallen zyn, zoo verbeest hem dat groene beuvelken nog wat, wert zwartagtig, of donkergrauw, de rype zelfs vallen af, daar dan andere plantjes van komen, nalatende een ander beuveltje, met korte spitsen bezet, welke waren de voetjes van de voornoemde zaden, dog dit laatste beuvelken is alsdan nog omringt met agt of negen groene blaadjes, die onder de eerste bloemen stonden, en vertoont zoo een tweede bloeme.

De smaak van 't gebeele kruid is laf, niet aangenaam, schier als raauwe Sajor bajang. Den sap van de gevreeve bladeren is zwart, gelyk ook de drooge bladeren werden. De wortel is kort, vazelagtig, en in veel takken verdeelt, ligt om uit te trekken.

Naam. In 't Latyn *Ecliptica*; in 't Maleits *Daun sipat*, dat is een blad van Limite of bepaling. Zommige noemen 't ook *Mackou*, na het Portugeesje *Folho maco*; dog oneigentlyk. Op Ternaten *Wangi wangi maiho*, dat is zonnedrek, of vuiligheid van de Eclipserende Zon uitgeworpen; op Banda *Daun tinta*, dat is inktkruid van zyn zwarte sap.

Plaats. Het waft in de tuinen, aan de kanten van de bedden, en langs de paggers, daar een zwarte mulle grond is.

Gebruik. Het is verkoelende, en droogende van aart. Het gebeele gewas in 't water gevreeven, en een nagt in den douw gezet, dient om 's anderen daags 't hoofd mede te wassen, 't raspel van *Calappus*-pit daar by doende, en dat zoo kout als men 't lyden kan, dit zal 't hoofd verkoelen, 't hair doen wassen, en 't zelve zwart verwen. Een secreteet konstje by de oude vrouwen, die geern jong willen schynen, en daarom zwarte lange hairen zoeken te hebben.

De zelfste sap smeert men ook op 't hoofd der kinderen, die eerst gebooren zyn, om spoedig nieuw en zwart hair voort te brengen. Dewyl nu by de vrouwen een groot cieraat is lange, smalle, en zwarte wynbraauwen te hebben, zoo bestryken ze dezelve met dit gevreeven kruid, waar van het den Maleitsen naam heeft, als of ze de zwarte cirkel van de wynbraauwen daar mede wilden bepalen.

Als de kinderen roode plekken over 't lyf krygen, in 't Ternataans *Safiri lacca* genaamt, zoo smeert men ze met dit sap. Het zelve werd ook gedronken, en op de borst gesmeert van die geenen, die aamborstig en met de ziekte *Hoffa* gekweld zyn. De bladeren met een weinig zout gevreeven, en op 't voorhoofd gesmeert, stillen de hoofdpijn. De Balyers gebruiken deze mede onder andere kruiden, gemengt tot moeskruid.

De Agttiende Plaat

Vertoont in de eerste Figuur de *Eclipsis*-plant.

De tweede Figuur wyft aan het smalbladige *Silagurie*, ofte de tweede soort.

Ik meen, dat de *Ecliptica* tot de *Alceas* behoort, en is mogelyk de Indische *Alcea* met het blad van de doornige *Bellis*, met kleine bloempjes in de *Tbes. Zeyl.* pag. 10.

TWEE EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

De Silagoerie-plant.

Veel van onze Europeanen houden dit voor een *Anonis* of *Resta bovis*, maar 't is een abuis, want het behoort onder de geslagten van kleine *Maluwe*, uitwyzende zyn smaak en kragten, hoewel 't anders aan wasdom en bladeren met de *Anonis* redelyk overeen komt, behalven dat 't geen doorns heeft, men heeft 'er drie soorten van, ten eerste de ronde, ten tweede de lange, ten derde de witte.

I. Ronde of gemeene *Silagoeri*, is een taai boutagtig beesterke, dat zig met veel takken uitbreid, maar niet boven een elle hoog wert, de onderste stam is klaar hout, bedekt met een groen-grauwe schorfe, maar aan de takken is ze bruin, en glad, taai en slymerig, gelyk alle *Maluwen*, het is wel beblaad, en dezelve staan zonder order aan de ryskens, by baren oorspronk hebben ze twee harkens.

De bladeren zyn een lid van een vinger lang, vooren breed, en meest in tweeën gekloven, agter smal, aan de kanten getant, boven hoog-groen, en glad, beneden bleek-groen,